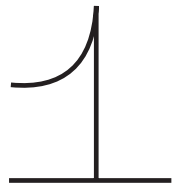

His toria scholas tica

2023

9

Mezinárodní časopis
pro dějiny výchovy a vzdělání

International Review
for History of Education

Národní pedagogické muzeum
a knihovna J. A. Komenského

Technická univerzita
v Liberci

Praha 2023

Historia scholastica

Číslo 1, červen 2023, ročník 9

Number 1, June 2023, Volume 9

Vedoucí redaktor *Editor-in-chief*

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (tomas.kasper@tul.cz)

Zástupkyně vedoucího redaktora *Deputy Editor*

PhDr. Markéta Pánková (pankova@nmpk.cz)

Redakční rada *Editorial Board*

prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (Università di Macerata)

prof. Dr. Antonella Cagnolati (Università di Foggia)

prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)

prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)

prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnave)

prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka *Executive Editor*

Mgr. Lucie Murár (murar@nmpk.cz)

Vydavatelé *Publishers*

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, Česká republika, IČ 61387169, www.nmpk.cz

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, Česká republika, IČ 46747885, www.tul.cz

Obálka a grafická úprava *Cover and Graphic Design*

Pavel Průša

Sazba *Type Setting*

Mgr. Lucie Murár

Tisk *Printed by*

Tiskárna PROTISK, s. r. o., Rudolfovska 617, 370 01 České Budějovice, Česká republika

Časopis *Historia scholastica* vychází 2x ročně.

Historia scholastica is published twice a year.

Indexováno v *Indexed in*

SCOPUS, ERIH+, DOAJ, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory

ISSN 1804-4913 (print), ISSN 2336-680X (online)

Číslo registrace MK ČR E 22258

Obsah

Contents

- Úvodník** 5 — Tomáš Kasper & Markéta Pánková
- Editorial**
- Studie** 9 Vorschrift, Folgsamkeit und persönliche Verantwortung – Über den Wandel der (präskriptiven) pädagogischen Identität und die Bedeutung einer Anthropologie der Alterität
Precept, Obedience and Personal Responsibility – On the Transformation of (Prescriptive) Pedagogical Identity and the Meaning of an Anthropology of Alterity
— Ehrenhard Skiera
- 27 Die Bildung des Europäers – Kollektive und persönliche Identitäten im literarischen Werk von Maxim Biller
The Formation of the European – Collective and Personal Identities in the Literary Works of Maxim Biller
— Jörg Henning Schluß & Caroline Vicentini-Lerch
- 55 Relationen zwischen professionellem Handeln und biografischen Übergangserfahrungen von Lehrkräften – Der Umgang mit Ungewissheit als eine miteinander verflochtene Verbindung
Relations between Professional Action and Biographical Transition Experiences of Teachers’ – Dealing with Uncertainty as an Intertwined Connection
— André Epp
- 83 The Group as a Means to Restore Community in Zurich’s Teacher Education? Therapeutising Technologies during the “Psycho-boom” of the 1970s
— Andrea De Vincenti, Norbert Grube & Andreas Hoffmann-Ocon
- 99 Mathilde Vaerting (1884–1977) und ihr (unzeitgemäßer) Beitrag zu Pädagogik und Macht
Mathilde Vaerting (1884–1977) and Her (Untimely) Contribution to Pedagogy and Power
— Esther Berner & Susann Hofbauer

**Studie
Studies**

- 123 Volksschullehrer-Wissen sammeln und verbreiten.
Das Deutsche Schulmuseum bzw. die Deutsche
Lehrerbücherei in Berlin 1876–1914
*Collecting and Disseminating Knowledge of Elementary School
Teachers. The German School Museum or the German Teachers’
Library in Berlin 1876–1914*
— Monika Mattes
- 145 The Action of the Saint Sava Society on the Formation
of Identity among Serbs in Old Serbia and Macedonia
— Maja Nikolova
- 165 „Natürliches Wachstum“ in einer bedrohlichen Welt –
der Monte Verità als Inkubationsraum eines neuen
Erzieherbildes
*“Natural Growth” in a Ominous World – Monte Verità as
Incubation Room of a New Understanding of the Educator*
— Beate Klepper
- 191 Reality as a Basis of Education to the Good in Josef
Pieper’s Works
— Rastislav Nemeč & Andrea Blaščíková
- 207 Professionalism vs. Ideologization in the Hungarian
Candidate Dissertations in Educational Science in the
1970s
— Attila Czabaji Horváth, Zsófia Albrecht, Andrea Daru
& Dorina Szente
- 223 Defektologie učící? Formování české speciální
pedagogiky v letech 1953–1964
*Defectology and Teaching? The Formation of Czech Special
Pedagogy in 1953–1964*
— Marek Fapšo & Jan Randák
- Varia**
- 249 Neznámá kapitola ze života Gerty Kallikové-Figulusové
An Unknown Chapter from the Life of Gerta Kallik-Figulus
— Pavel Holeka

V Neznámá kapitola ze života Gerty Kallikové-Figulusové

Pavel Holeka^a

^a Praha, Česká republika
Pavel.Holeka@seznam.cz

DOI 10.15240/tul/006/2023-1-012

Gerta Kalliková-Figulusová společně s manželem Ferdinandem Kallikem a dvěma dětmi opustila v roce 1947 Československo v obavě z příchodu komunistické diktatury. Nikdy nezapomněla na zemi, kterou považovala za svou vlast, ani na ty, kdo jí jako „dítku národa“ poskytl rodinné i duchovní zázemí. Mezi ně patřila i rodina kazatele Jednoty českobratrské Josefa Štifitera.

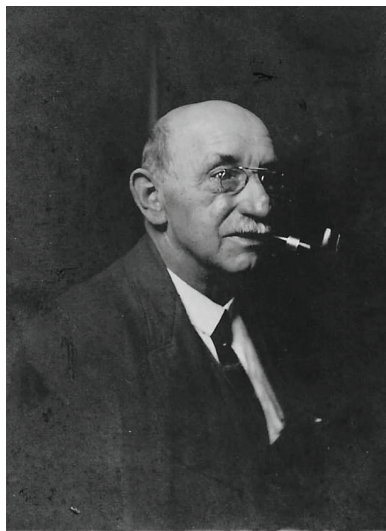
Pohnutý osud Jana Amose Komenského zná v Česku snad každý. Málokdo už ale ví, že do nedávna žila žena, která byla poslední nositelkou jména, jež náleželo Komenského dceři. A dokonce vlastnila prsten, který „učitel národů“ věnoval své dceři Alžbětě jako svatební dar. Od narození Gertrudy Viktorie Ludmily Kallikové-Figulusové (1912–1997) uplynulo v roce 2022 přesně 110 let. Toto kulaté výročí je příležitostí, jak si připomenout její poměrně dramatický život. A dosud existující písemné prameny o životě Gerty Kallikové-Figulusové doplnit o neznámé skutečnosti, jež se týkají nejen jejího pobytu v Československu v 1. polovině. 20. století, ale také její náboženské výchovy.

Gerta, potomek Jana Amose Komenského v deváté generaci, se narodila v jihoafrickém Rooibergu (Randgate). Jejími dávnými předky byli Petr Figulus Jablonský¹ a Komenského dcera Alžběta², jejichž manželství bylo uzavřeno v roce 1649.

1 Petr Figulus Jablonský (1619–1670) byl zetěm a spolupracovníkem J. A. Komenského. Jako diplomat, kněz a později biskup působil ve staré Jednotě bratrské.

2 Alžběta Komenská (1629 – po roce 1670) byla dcerou J. A. Komenského a jeho druhé manželky Marie Doroty Cyrillové.

Gertiným otcem byl Jiří Viktor Figulus³, poslední mužský potomek tohoto jména, jenž prožil většinu svého dobrodružného života v Jižní Africe. Popsal ho v nedokončených vzpomínkách, které Arnošt Polavský doplnil vyprávěním o jeho účasti v druhé anglo-burské válce⁴ a pak v první světové válce.⁵ O Figulusově povaze a vztahu ke svobodě svědčí jedna z myšlenek, které si z dostupného tisku opisoval do sešitu během anglického zajetí v burské válce: „Žádné bojování za svobodu se neztrácí; na každém z jejich hrobů svoboda vždy mocněji vyrůstá“⁶.

Jiří Viktor Figulus, rodinný archiv Marty Holekové.

-
- 3 Jiří Viktor Figulus (1858–1927) pocházel z německého Frankensteinu, kde jeho otec působil jako lékař. Byla mu vštěpována rodinná úcta ke slavnému předkovi a zdůrazňován český původ rodu.
 - 4 Druhá anglo-burská válka probíhala v letech 1899–1902. Proti Britskému impériu v ní bojovali burští osadníci za svobodu dvou jihoafrických republik (Transvaalské republiky a Svobodného státu Oranžsko). Ve válce, která skončila vítězstvím Britů, byl burský kapitán Figulus těžce zraněn v obličeji a tři roky strávil v britském zajetí na ostrově Sv. Heleny.
 - 5 POLAVSKÝ, Arnošt, 1928. *J. V. Figulus a jeho africká dobrodružství. Vzpomínky a osudy posledního mužského potomka Jana Amose Komenského*. Praha: Nakladatelství Orbis. V 1. sv. válce bojuje Figulus na britské straně.
 - 6 Tamtéž, s. 133.

Figulusova láska ke svobodě a úcta ke vzdáleným předkům se podílely na vzrušeném přijetí zprávy o vzniku samostatného Československa v roce 1918, jak ji otiskl jihoafrický list *Star*. Od té chvíle se veřejně hlásil jak k českému původu, tak k J. A. Komenskému jako svému předkovi. Známost o Figulusovi se pak rozšířila nejen mezi nevelkým počtem Čechů žijících v Jižní Africe, ale nakonec doputovala i do Čech.

V červnu 1921 přijel Figulus do Československa, kde se setkal s představiteli Národní rady československé (NRČ) a navštívil místa spojená s působením J. A. Komenského. Nepřijel však sám, doprovázela ho osmiletá dcera Gerta. Figulus si přál, aby měla české vzdělání, jehož součástí bude i náboženská výchova, která naváže na duchovní kořeny jejich rodu. Je příznačné, že do Prahy přijeli v době oslav třístého výročí poprav 27 českých pánů na Staroměstském náměstí. Jak napsaly tehdejší Národní listy, do Prahy se sjeli rodáci z Ameriky či potomci českých emigrantů a exulantů ze 17. a 18. století z různých zemí, „mezi nimi pak jistě největší pozornost poutá potomek Jana Amose Komenského, pan Figulus, který s malou dceruškou nastoupil dlouhou pouť z Jižní Afriky, aby se mohl podívat do rodné země svého praděda“⁷. Ještě během oslav přijala odpovědnost za výchovu Gerty jménem NRČ Renáta Tyršová⁸. Poručnicí dívky se stala Marie Carmineová⁹, která se věnovala péči o české a slovenské menšiny žijící nejen v pohraničí, ale také mimo republiku. Gertin osud se tak na dlouhou dobu spojil se zemí jejich předků. Podobně jako předtím dcera Karla

7 *Národní listy*, 1921. Ročník 61, číslo 168, (21. 6. 1921), titulní strana.

8 Renáta Tyršová (1854–1937), česká historička umění, umělecká kritička a etnografka. Jejím manželem byl Miroslav Tyrš, český kritik, historik umění, estetik a pedagog, který byl vůdčím zakladatelem Sokola.

9 PÁNKOVÁ, Markéta, 2020. Gerta Figulusová – „dcera českého národa“ z rodu Komenského: životní příběh pohledem kmenologie. *Historia Scholastica*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského a Technická univerzita v Liberci. Roč. 6, č. 2, s. 79–91, zde s. 80. Marie Carmineová (1872–1956) byla manželkou Karla Carmineho (1869–1937), ředitele Živnostenské banky v Praze, který ji jako aktivní člen NRČ v její vlastenecky zaměřené činnosti podporoval. Zachovala se korespondence, jež svědčí o stálých kontaktech mezi Figulusovými a Carmineovými.

Havlíčka Borovského Zdeňka byla po nějakou dobu nazývána „dcerou národa“ či „dítkem národa“.

Figulus spolu s Gertou či ona sama využívali pohostinství a ubytování v několika českých rodinách. V říjnu 1921 byla Gerta zapsána do druhé třídy české dívčí Obecné školy u sv. Kříže Většího v Praze 1¹⁰, krátce poté ji spolu s otcem přijal na Pražském hradě prezident T. G. Masaryk. Figulus se po návštěvách památných míst spojených s J. A. Komenským na počátku roku 1922 vrátil do Jižní Afriky, ale na podzim téhož roku se natrvalo usadil v Československu.

Po návratu do Prahy se Figulus stal konsulentem (odborným poradcem) ministerstva obchodu. V listopadu 1924 je jemu i Gertě uděleno státní občanství Československé republiky a v prosinci téhož roku i právo domovské obce Pražské.¹¹ Oba v té době bydleli v Balbínově ulici č. 15, kde Figulus žil až do své smrti v roce 1927.¹²

Gerta ale Prahu brzy opustila a jejím novým domovem se stala Olomouc, kde pro ni otec vybral na základě doporučení další školu. V letech 1925–1928 zde studovala na I. měšťanské dívčí škole Komenium Olomouc, kterou založil hrabě Emanuel Pötting¹³. Bydlela v českém penzionátu, který také patřil k Ústavu hraběte Pöttinga v Olomouci (v tzv. Pöttingeu).¹⁴ Její otec si ale dělal starosti, zda tamní římsko-katolicky zaměřená výchova bude dostatečně odpovídat duchu jejich předků.

Figulus se během cest po Československu setkal s Josefem Čechem, který pocházel z jihomoravské vesnice Novičí (dnes částí Letovic). Čech

10 V budově školy na Náměstí Curieových 886/2 v Praze 1 je dnes Základní škola nám. Curieových a Gymnázium prof. J. Patočky.

11 Dopis Rady hlavního města Prahy policejnímu ředitelství v Praze ze dne 9. 12. 1924, Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

12 Oznámení Pohřebního ústavu hl. města Prahy ze dne 20. VII. 1927, Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

13 Hrabě Emanuel Pötting (1819–1898), kněz a mecenáš, zakladatel řady českých škol nejen v Olomouci. Součástí Ústavu hraběte Pöttinga, otevřeného v roce 1895, byl český penzionát a škola pro vzdělání dívek. Dnes na ni navazuje tamní Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Emanuela Pöttinga.

14 Gertin pobyt na škole a v penzionátu potvrzují výroční zprávy fondu M5-40 – Ústav hraběte Pöttinga Olomouc – ústavní školství v letech 1925–1928 uložené ve Státním okresním archivu Olomouc.

tu vlastnil vzkvétající hospodářství, na kterém zaměstnával několik čeledínů. Vedle toho byl činný v Českobratrské církvi evangelické (ČCE)¹⁵, živě se zajímal o dílo J. A. Komenského a spolupracoval se Spolkem Komenského¹⁶. To bylo zřejmě důvodem jeho osobního setkání s Figulusem.

Čech Figulusovi doporučil, aby se duchovní péče o Gertu ujal kazatel Jednoty českobratrské¹⁷ v Olomouci Josef Štifter¹⁸, kterého dobře znal z doby jeho předchozího působení v Letovicích. Celá Čechova rodina k němu měla dlouhodobě blízký vztah.¹⁹

Josef Štifter, rodinný archiv Marty Holekové.

- 15 Českobratrská církev evangelická vznikla v prosinci 1918 spojením dvou do té doby samostatných církví, církve evangelické augsburského (luterského) vyznání a helvetského (reformovaného) vyznání.
- 16 Spolek Komenský vznikl v roce 1920. Jeho posláním byla péče o život českých menšin v zahraničí, o tamní české školy a knihovny, o utužování vazeb mezi rodáky žijícími v zahraničí a jejich vlastí. Byla spojena s osvětovou, kulturní a společenskou činností a s finanční podporou.
- 17 Jednota českobratrská (dnes Církev bratrská), se původně jmenovala Svobodná církev reformovaná. Nový název přijatý v roce 1918 lépe vystihoval její úsilí o sounáležitost s duchovním dědictvím staré Jednoty bratrské.
- 18 Josef Štifter (1881–1960) působil jako kazatel v Jednotě českobratrské. Věnoval se i překladatelské a redaktorské činnosti, vyučil se jako knihář. Letovice byly prvním místem jeho duchovenské práce, vedle které se věnoval i svému původnímu povolání. V roce 1922 byl povolán do kazatelské služby v Olomouci.
- 19 O vztahu a spolupráci s J. Čechem vypovídají strojopisné vzpomínky J. Štiftera či dopis J. Čecha adresovaný J. Štifterovi dne 15. 4. 1954 (obojí je součástí rodinného archivu Marty Holekové, vnučky Josefa Štiftera).

Figulus dne 23. 7. 1924 adresoval Štifterovi ručně psaný dopis²⁰, který dosvědčuje, že doporučení Čecha přijal:

Velevážený pane Štiftere,

musíte mi především prominout, že Vám píše německy, ale v češtině nejsem zběhlý natolik, abych mohl psát dopisy v národní řeči. Je mi líto, že jsem neměl to potěšení Vás poznat, když jsem byl v Olo-mouci a přivezl svou dceru Gertičku (Gertrudu Viktorii) do Institutu Pöttingea. Ale podle toho, co mi řekl pan Čech, jsem přesvědčen a spokojen, že Vy, vážený pane, budete vykonávat její náboženskou výchovu v protestantské víře a upevňovat ji tak, aby Gertiče nehrozilo žádné nebezpečí, když bude vychovávána v katolickém institutu (jinak, jak tomu rozumím, by mohlo dojít ke ztrátě vyznání). Institut mi byl velice doporučen, a že v žádném případě není tu činěn nátlak na chovance, ani tu nejde o „proselytské snahy“. Rád bych Vás požádal, abyste mi v tomto ohledu projevil laskavost a dal mi vědět Váš cenný názor, který by rozptýlil každou pochybnost o tom, zda moje jediná dcera jako poslední přímý potomek posledního velkého biskupa české Jednoty bratrské, jejímž kazatelem jste se stal, bude vychovávána v její protestantské víře během pobytu v Pöttingeu. Pevně doufám, že Vy Gertičku budete vychovávat v pevné víře jejích předků a že ona také bude pravidelně navštěvovat hodiny náboženství, nedělní školu a pobožnosti.

Není snad také Gertička jedinou protestantskou dívkou v Institutu? Předem Vám za Vaše přátelské snahy děkuje a laskavou odpověď nadějně očekává a podepisuje se zcela oddaně

Váš

Jiří Viktor Figulus

20 Dopis je uveden v českém překladu. Originál německy psaného dopisu je uložen v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského v Praze, Neknižní Komeniána, č. JAK 2/40. Jeho kopie je součástí rodinného archivu Marty Holekové.

Gerta Figulusová nebyla jedinou protestantskou dívkou v Institutu, mezi její spolužačky patřila Bohuslava Štifterová (později provdaná Kejřová), jedno z devíti dětí Josefa Štiftera. Gerta jeho početnou rodinu často navštěvovala, cítila se v ní jako doma a obě dívky uzavřely celoživotní přátelství. V roce 1984 v dopise adresovaném své přítelkyni Gerta s humorem vzpomíná, jak ji po útěku z Pöttingea hledala policie, zatímco „ona spokojeně trávila Vánoce v rodině Štifterových“.²¹

Gerta navštěvovala Štifterem vedené bohoslužby v Mariánské ulici 3, zúčastňovala se tu výuky náboženství a nedělní školy. Ve stáří v jednom z dopisů vzpomíná, že zde „konečně otevřela uši a srdce k slyšení slova Božího“²². J. Štifter přijal Gertu za členku olomouckého sboru Jednoty českobratrské dne 17. 12. 1928.²³

Gerta Figulusová (vlevo)
a Bohuslava Štifterová, rodinný
archiv Věry Huškové, dcery
Bohuslavy.

21 KEJŘ, Bohumil, 2016. GERTA Viktorie Ludmila Kalliková-Figulusová (11. 12. 1912 – 28. 8. 1997). *Evangelický týdeník*. Ročník 101, č. 20–21, 2016, s. 2–3.

22 Dopis Bohuslavě a Bohumilu Kejřovým je součástí rodinného archivu Věry Huškové.

23 Matrika členů sboru Jednoty českobratrské na Praze 2 – Vinohrady, zápis č. 919/314.

43.

G. V. Figulus,
 Ing. Konsulent min. obch. Velevarenyj pava J. Štifter.
 Härenska III 11. Karatel Jednoty Cesko bratské.
 Praha III. Mariánská 3. Olomouc.
 Sehr geehrtes Herr Štifter.

Sie müssen mich vor Allem entschuldigen, dass ich Ihnen
 deutsch schreibe; aber ich bin des Czechischen nicht so bewan-
 dert nun in der Landessprache Briefe schreiben zu können.
 Es thut mir leid, dass ich nicht das Vergnügen hatte Sie
 kennen zu lernen, als ich in Olomouc war um meine
 Tochter Gertrude (Gertrude Victoria) ins Pöppinga Institute zu
 bringen. Aber was mir Herr Čech sagte so bin ich überzeugt
 und zufrieden, dass Sie, geehrter Herr, über ihre religiöse Erziehung
 im protestantischen Glauben machen und ihn festigen werden,
 dass keine Gefahr für Gertrude darin besteht, dass sie in einem
 katholischen Institut (jedoch sonst confessionslos wie ich verhalte)
 erzogen wird. Das Institut wurde mir sehr empfohlen und dass
 es keinerlei Zwang auf die Jünglinge ausübt oder auf "absoluten
 Mänschen" ausgeht. Ich möchte Sie ersuchen mir gütigst in
 dieser Hinsicht Ihre mir wertige Ansicht mitteilen zu lassen, und
 mir jeden Zweifel darin zu beseitigen, dass meine einzige Tochter
 mit der Ufte direct Nachkomme des letzten grossen Bischoffs
 der böhmischen Kindergemeinde, dessen Prediger Sie sind, Gefahr
 in ihrem protestantischen Glauben im Pöppinga um läuft.
 Ich vertraue vollständig, dass die Gertrude im festen Glauben ihres
 Ahnherrn erzogen werden, und auch regelmässig die Religionsstun-
 den und die Sonntagsschule + Andachten besucht.
 Gertrude ist wohl auch nicht das einzige protestantische Mädchen im
 Institut?
 Ihnen im Voraus für Ihre freundlichen Bemühungen dankend und
 auf gütige Antwort hoffend zeichne ich
 ganz ergebent
 Ihr
 Jiri Viktor Figulus.

Kazatel Štifter se v roce 1929 přestěhoval s celou rodinou na nové působiště do Kladna. Gerta se s jeho rodinou natolik spřátelila, že se do Kladna odstěhovala spolu se Štifterovými. Gerta s kamarádkou Bohuslavou tu navštěvovaly v letech 1929–1931 Veřejnou odbornou školu pro ženská povolání.²⁴ Dochované třídní katalogy svědčí o tom, že se v prvním roce jednalo o studium druhého ročníku dvouleté školy rodinné, zatímco v dalším školním roce šlo o výuku v Živnostenské pracovní pro šití šatů, jež byla součástí téže školy. Ta připravovala dívky teoreticky i prakticky na zvládnutí ženských prací, a to se zřetelem na potřeby měšťanské domácnosti. Škola neměla vlastní budovu, proto vyučování probíhalo v budově III. obecné školy Na Amálce a II. měšťanské školy chlapecké v Třebízského ulici.

Gerta bydlela u Štifterů ve Štulcově ulici 9/112²⁵, a to od začátku září 1929 do září 1931, kdy se z Kladna odstěhovala. V již zmíněných třídních katalogích je jako „odpovědný dozorce (ubytovatel)“ Gerty Figulusové uveden „Josef Štifter, kazatel, Kladno, Štulcova 9“. O Gertině pobytu na Kladně je zmínka i v týdeníku Světozor z roku 1930, jak v knize Drahý pane Kolář... uvádí Madla Vaculíková: „Ve Světozorech mě zaujala zpráva, že... Do republiky přišla studovat rodinnou školu potomkyně Komenského sl. Gerta Figulusová, která se narodila v Jižní Africe a bude nyní žít na Kladně“²⁶.

24 Státní okresní archiv Kladno, třídní katalogy 1929/30 a 1930/31, fond Veřejná odborná škola pro ženská povolání Kladno (1920–1950).

25 Policejní přihlášky G. Figulusové a Josefa Štiftera, fond Policejní komisařství Kladno 1917–1945 (1986). Dům, ve kterém Gerta u Štifterů bydlela, dnes již neexistuje.

26 VACULÍKOVÁ, Madla, 1994. *Drahý pane Kolář...* Praha: Arkýř & Mladá fronta, s. 48.

Zachoval se též dopis Renáty Tyršové, adresovaný Josefu Štifterovi, kazateli Jednoty českobratrské, z 11. září 1929²⁷:

*Panu Josefu Štifterovi
Kazateli Jednoty českobratrské
Na Kladně
Štulcova č. 9*

Především potvrzujeme s díky Vaše laskavé sdělení, že propouštějící doložka na vysvědčení Gerty Figulusové z Kladna došla a že dívka je tedy zapsána do II. ročníku školy pro ženská povolání. Národní rada československá vzala na vědomí souhlasně referát ředitele kanceláře, že se souhlasem poručnice dívky, paní Marie Carmineové, choti ředitele Živnostenské banky v Praze, Gerta nadále bude vychovávána ve Vaší vážené rodině. Děkujeme za Váš projevený zájem o výchovu dívky z tak významné druhdy rodiny a vyprošujeme si lask. Vaše referáty čas od času, jak bude třeba...

S díky napřed a s dokonalou úctou:

*R. Tyršová
úřadující místopředsedkyně NŘČ*

Na Kladně se odehrála dramatická událost, na kterou ještě ve stáří vděčně vzpomínali sourozenci Štifterovi. K domu, ve kterém Gerta u Štifterů bydlela, patřila i velká zahrada s bazénem. Jednoho nedělního odpoledne se tu sešlo více mladých lidí, a tak nejmladší ze Štifterových dětí, dvouletý Ladislav, unikl pozornosti. Hrál si u bazénu a v nestřežený okamžik do něj spadl. Gerta, která si toho všimla, hbitě sundala botky a v šatech za Ladislavem duchapřítomně skočila, vytáhla ho z vody, a tak ho zachránila před utonutím.²⁸

27 Originál dopisu je uložen v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského v Praze, Neknižní Komeniána, č. JAK 2/41. Jeho kopie je součástí rodinného archivu Marty Holekové.

28 Srovnej ŠRÁMKOVÁ, Jana, 2013. *Zázemí*. Praha: Fra, s. 56.

NÁRODNÍ RADA ČESKOSLOVENSKÁ
PRAHA I., VALENTINSKÁ 1.
ODBOČKY V BRNĚ, OPAVĚ, BRATISLAVĚ A UŽHORODĚ
MĚSÍČNÍK „ČECHOSLOVÁK“ A SBORNÍK „NAŠE ZAHRAŇICÍ“

Úřed. hod. 9—15, 15—18
Telefon 4: 237-1-5, 310-0-0.
Pošt. úřady ústř. 36.339

V PRAZE dne 11. září 1929.

Čís. jedn. Z-490-215.
(Při odpovědi uvést číslo této číslo.)

Výchova Gerty Figulusové.

Panu

Josefu Š t i f t e r o v i ,
kzatelci Jednoty česko-bratrské

na K l a d n ě .

Štulcova č. 9.

Především potvrzujeme s díky Vaše laskavé sdělení, že propouštěcí doložka na vysvědčení Gerty Figulusové z Kladna došla a že dívka je tedy zapsána do II. ročníku školy pro ženskou povolání. Národní rada československá vzala na vědomí souhlasně referát ředitele kanceláře, že se souhlasem poručnice dívky, paní Marie Carmineové, choti ředitele Živnostenské banky v Praze, Gerta nadále bude vychovávána ve Vaší vážené rodině. Děkujeme za Váš projevený zájem o výchovu dívky z tak významné druždy rodiny a vyprošujeme si lask. Vaše referáty čas od času, jak bude třeba. Po stránce finanční prosíme Vás za lask. zaslání složenky post. sek. úřadu, máte-li ji, nebo za lask. sdělení, jak jinak bychom účty za Gertu měli pravidelně měsíčně platiti. Běží nám především o základní položku nákladů vyživovacích, která činila v pensionátu Pöttingeum v Olomouci Kč 510.-/pětsetdeset korun čs./, ke kterémužto obnosu vždy v prvních dnech měsíce přiučtovány nám byly další poplatky, jakož za soukromé vyučování, školní potřeby a různá jiná vydání, jako za obuv a opravy i pod. Především tento ~~krát~~ přibude Kč 150.- za první pololetí školního, dále některá Vaše vydání až do dne napsání prvního účtu, který od Vás očekáváme snad obratem, abychom jej ihned zapravili. Doklady výdajů račež nám připojiti pro naši revisní komisi. Gertě vzkazujeme pozdrav.

S díky napřed a s dokonalou účtou :

R. J. Štířina
ředitelka
úřadující místopředsedkyně NRČ.

Dopis NRČ J. Štířerovi z 11. 9. 1929. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze, Neknižní Komeniána, č. JAK 2/41.

O. 2

Jméno, příjmení, řeč materská, sňobčanství	Den, měsíc a rok narození, rodiště (pol. okr.), země, příslušnost	Jméno, zaměstnání a bydliště obce (matrika, poručníkova)	Odpovědný dozorce (učitelov)	Školní a podpora	Přetochot vzdělání školní a práce
Gerty Figulusová	22. srpna 1930	Mar. Lázeňská Jaroš. Lázeň	Jaroš. Lázeň	v I. pololetí 188 - K2	19. roč. obecní školy v Olšanech
Figulusová	Prácheň	St. Lázeňská Jaroš. Lázeň	Kováč	v II. pololetí 188 - K2	
Figulusová	Prácheň	Prácheň	Šlachet		
Jednotlivci	Jiří Štěrba	Na Valce 27	Šlachet	podpora	
	Prácheň				

Posudek	v prvním pololetí			v druhém pololetí			Vstupní dne
	v období 1. dne 2. dne 3. dne	na školní zprávu (slovy)	v období 1. dne 2. dne 3. dne	na vysvědčení (slovy)	Vstupní dne		
Chování	1 1 1	dobrá	1 1 1	dobrá			
Předměty povinné:							
Jazyk vyučovací	2 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Dějiny vzdálenosti	2 2 2	dobrá	2 2 1	dobrá			
Vychovatelství	1 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Zdravověda a péče o dítě			1 1 1	dobrá			
Nauka občanská	1 1 2	dobrá	2 2 1	dobrá			
Počty a účtování	2 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Kreslení	2 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Šití šatů a modistství	2 2 2	dobrá	2 2 1	dobrá			
Kreslení stříhání na šaty	2 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Výšivání a práce ozdobné	3 2 2	dobrá	3 2 1	dobrá			
Nauka o látkách	2 1 1	dobrá					
Váření	2 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Hospodářská cvičení, praní a žehlení	2 2 2	dobrá	2 1 1	dobrá			
Tělocvik	1 1 1	dobrá	1 1 1	dobrá			
Zpěv	1 2 2	dobrá	2 2 2	dobrá			
Předměty nepovinné:							
Šachy	1 1 1	dobrá	1 1 1	dobrá			
Čalkový výsledek vyučovací (cifry)							
Počet hodin zameškaných	- 2 5	7	- -	20 20	27		
neomluvených	- - -	7	- - -	- - -	-		

Školní zpráva, datovaná dne 21. ledna, byla vydána dne 16. ledna
 Vysvědčení, datované dne 28. srpna, bylo vydáno dne 16. srpna

Vysvědčení Gerty Figulusové, Kladno, 1930, Státní okresní archiv Kladno, třídní katalogy 1929/30 a 1930/31, fond Veřejná odborná škola pro ženská povolání Kladno (1920–1950).

Gerta Figulusová se po ukončení studia odhlásila ke dni 17. 9. 1931 z kladenského bydliště a vrátila se do Prahy. Postupně tu bydlela na více místech, např. v ulicích Valentinská 1, Na Kampě 15 či Biskupcova 37.

Od roku 1933 bydlela v pražském Braníku, v ulici Pod Křížkem 13.²⁹ Působila v té době jako industriální učitelka, tj. jako učitelka ručních prací.

J. Štifter od ledna 1934 odešel na nové kazatelské místo do sboru Jednoty českobratrské v Praze 2, Římská 43. V matrice tamních členů se uvádí, že Gerta Figulusová byla převedena ze sboru v Kladně do sboru na pražských Vinohradech dne 17. 12. 1934.³⁰

Ve 30. letech se Gerta seznámila s Ferdinandem Kallikem (1912–1984), architektem a malířem, členem sboru Jednoty českobratrské v Praze 1, Soukenické ulici 15³¹. Jeho otec byl též architektem, vlastnil továrnu na nábytek v pražském Karlíně. Ta se nacházela v dnešní ulici Prvního pluku 14 (tehdy Vinohradská 14), kde bývala řada domů s továrníčkami ve dvoře. Kallikovi nábytek nejen navrhovali, ale také renovovali či vyráběli jeho repliky.

Svatba Gerty Figulusové s F. Kallikem se konala dne 6. 8. 1939 ve vinohradském sboru Jednoty českobratrské, oddával je Josef Štifter.³² Manželé společně bydleli v branickém bytě, kde se jim nejdříve narodil syn Jan Ferdinand (1939) a později dcera Jarmila Daniela (1944).

F. Kallik na žádost své rodiny řídil v době Protektorátu rodinný podnik, přestože chtěl na počátku 2. světové války odjet s Gertou i s dětmi do Jižní Afriky.³³ O jejich bezúhonném chování v době německé okupace svědčí i pozdější Prohlášení o národní a politické spolehlivosti Gerty, jež podepsalo několik sousedů z ulice Pod Křížkem.³⁴ Později ho ještě dvakrát znovu potvrdila bezpečnostní komise Místního národního výboru.³⁵

29 Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

30 Matrika členů sboru Jednoty českobratrské na Praze 2 – Vinohrady, zápis č. 919/314.

31 Matrika členů sboru Jednoty českobratrské na Praze 1, Soukenická ul. č. 15.

32 Matrika členů sboru Jednoty českobratrské na Praze 2 – Vinohrady, zápis č. 919/314.

33 Viz PÁNKOVÁ, Markéta, 2020. Gerta Figulusová – „dcera českého národa“ z rodu Komenského: životní příběh pohledem komeniologie, s. 84–85.

34 Prohlášení o národní a politické spolehlivosti Gerty Figulusové určené pro bezpečnostní komisi Místního Národního výboru Praha XV ze dne 11. 12. 1945, Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

35 Prohlášení o národní a politické spolehlivosti Gerty Figulusové určené pro bezpečnostní komisi Místního Národního výboru Praha XV ze dne 11. 12. 1945,

Gertin pobyt v Československu se brzy poté uzavřel. Gerta v roce 1946 požádala o nový cestovní pas s odůvodněním, že pojedje do Jihoafrické unie „navštívit těžce nemocnou matku a kvůli nutnému uspořádání rodinných poměrů“.³⁶ Pas jí byl vydán s platností do 31. 8. 1947, přičemž na základě písemného souhlasu F. Kallika³⁷ se mohla Gerta vydat na cestu i s oběma malými dětmi. F. Kallikovi československé úřady v odjezdu nejdříve bránily, nakonec se ale i on mohl připojit k rodině a spolu s nimi nalézt nový domov v Jihoafrické unii. Do komunistického Československa se Kallikovi vrátit nechtěli, a tak Gerta následovala osud svého slavného předka a i ona se kvůli nepřízni dějin stala exulantkou.

F. Kallik byl podle vyjádření syna Jana „ze všeho nejvíc umělcem“³⁸. Kromě toho, že byl architektem, maloval také obrazy. Gerta darovala ještě před odjezdem dceři J. Štiftera Lydii k narozeninám 5. 5. 1947 jeho obraz s květinovým zátiším. Kallikovi strávili v Jižní Africe třináct let a poté, co Gertina matka zemřela, se přestěhovali do Kanady a posléze do USA, kde Gertě vyhovovalo teplé podnebí Kalifornie.

Odchodem do jiných zemí se však Gertin vztah k Československu a k rodině Štifterových nenarušil. Svědčí o tom i obě poválečné návštěvy její vlasti v letech 1958 a 1992.

Na první návštěvu v roce 1958 pozvala Gertu československá vláda při příležitosti 300. výročí vydání pedagogických spisů J. A. Komenského *Opera didactica omnia*. Kromě oslav si Gerta udělala čas i na návštěvu Štifterovy rodiny. Setkala se nejen se svými někdejšími vrstevníky, ale také s jejich dětmi, o čemž svědčí mj. zápis do památníku tehdy jedenáctileté Marty Procházkové (dnes Holekové), vnučky Josefa Štiftera: „I. Epišt. S. Petra 1.25 – Ale slovo Páně zůstává na věky –

Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

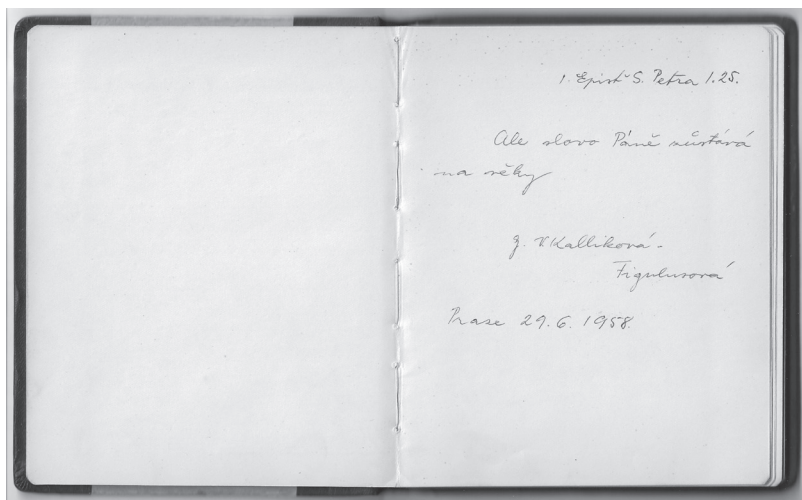
36 Žádost o nový cestovní pas Gerty Kallikové ze dne 18. IX. 1946, Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

37 Ferdinand Kallik, Prohlášení ze dne 28. VIII. 1946, Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.

38 PÁNKOVÁ, Markéta, 2020. Gerta Figulusová – „dcera českého národa“ z rodu Komenského: životní příběh pohledem komeniologie, s. 85.

G. V. Kalliková-Figulusová“.³⁹ Všichni dosud žijící účastníci setkání dodnes vzpomínají na chvíli, kdy si mohli navléknout památný platinový prsten s diamanty, darovaný Komenským dceři Alžbětě ke svatbě a předávaný dle jeho přání z generace na generaci.

J. V. Figulus v závěti ustanovil, jak o tom svědčí i dobový tisk, že prsten má zůstat v Československu. To se ale nestalo a nyní je uchovávan v rodině Gertina syna, Jana F. Kallika.⁴⁰ V roce 2007 navštívil Jan s manželkou Valérií Prahu a své příbuzné při příležitosti konání mezinárodní konference na počest 350. výročí vydání díla *Opera didactica omnia*. Na konferenci vystoupil s odkazem Komenského a při návštěvě muzea prsten ukázal.⁴¹

Věnování G. Kallikové-Figulusové do památníku Marty Holekové (vnučky J. Štiftera), 29. 6. 1958, rodinný archiv Marty Holekové.

39 Věnování G. Kallikové-Figulusové do památníku Marty Holekové ze dne 29. 6. 1958, uloženém v jejím rodinném archivu.

40 Viz PÁNKOVÁ, Markéta, 2020. Gerta Figulusová – „dcerka českého národa“ z rodu Komenského: životní příběh pohledem komeziologie, s. 81.

41 CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta & Martin STEINER, 2009. *Jan Amos Komenský. Odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia, s. 778.

Josef Štifter zemřel v roce 1960. Gerta na něho vzpomínala v dopise⁴² manželce Františce a jejím dětem. Z následujících řádků je patrné, jak blízký vztah k němu měla:

Šedesáté narozeniny J. Štiftera (uprostřed), G. Kalliková-Figulusová se synem Janem (první zprava), 1941, rodinný archiv Marty Holekové.

Drahá teti a všechny děti!

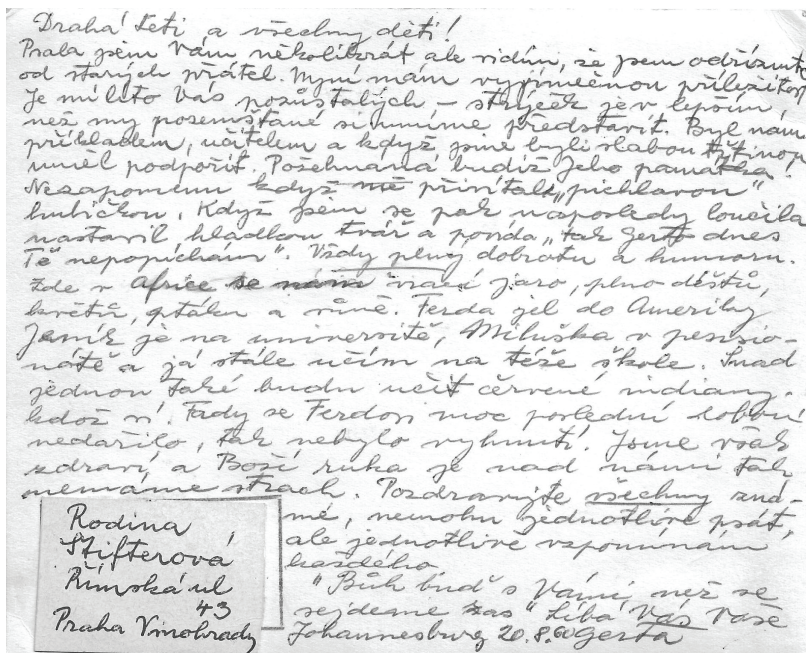
Psala jsem Vám několikrát, ale vidím, že jsem odříznuta od svých starých přátel.⁴³ Nyní mám výjimečnou příležitost. Je mi líto Vás pozůstalých – strýček je v lepším, než my pozemšťané si umíme představit. Byl nám příkladem, učitelem, a když jsme byli slabou třtinou, uměl podpořit. Požehnaná budiž jeho památka! Nezapomenu, když mě přivítal „pichlavou“ hubičkou. Když jsem se pak naposledy loučila,

42 Kopie kondolenčního dopisu Gerty Figulusové Františce Štifterové a jejím dětem z 20. 8. 1960 je uložena v rodinném archivu Marty Holekové.

43 K přerušení korespondence došlo kvůli cenzuře, která zachycovala dopisy z obou stran.

nastavil hladkou tvář a povídá „tak Gerto, dnes Tě nepopíchám“.
Vždy plný dobroty a humoru...

Líbá Vás
Vaše Gerta

Dopis Gerty Kallikové-Figulusové Františce Štifterové a jejím dětem, 20. 8. 1960,
rodinný archiv Marty Holekové.

V jednom z pozdních dopisů datovaném dne 20. 3. 1988 Gerta vzpo-
míná: „Vždy dávám za příklad Štifterovu rodinu a svůj nejlepší čas strá-
vený v křesťanské rodině“⁴⁴.

44 Dopis Bohuslavě a Bohumilu Kejřovým ze dne 20. 3. 1988 je součástí rodinného
archivu Věry Huškové.

V době po sametové revoluci, krátce po návštěvě prezidenta Václava Havla v USA, Gerta napsala dopis své přítelkyni Bohuslavě Kejřové a jejímu manželovi. Z něho je možné vycítit vřelý a vděčný vztah k sourozencům Štifterovým:

Drahá Slávko a Božo!

... Při čtení Tvého dopisu jsem si živě připomněla každého z domu Štifterů.

Růža se provdala a ji jsem poznala, když přišla na návštěvu. Je mi líto, že Mirek nás předešel – nad ním jsem jednou vyhrála sázku, která měla pro něho nepříjemné následky. Lituji, že jsem vyhrála! Miluši si dobře pamatují, musela často hlídat Emu nebo Ladika. Jsem ráda, že jsou šťastni v tom milém měste Tábore. Tak Jura šel zpět do Olomouce a k jeho cti zremodeloval dům, v kterém jsem konečně otevřela uši a srdce k slyšení Slova Božího. Lydia – její jméno mně tak imponovalo – byla mladší a moc tišší než já. Baja – tak ten také odešel a nyní je v blaženém bezpečí. Jistě měl mnoho příběhů k vyprávění, když se vrátil z cest. Ema a Ladík byli ti nejmladší a Láďa mi jistě uvízl v paměti a díky Bohu za něho! Přeji Vám bratrům a sestrám mnoho Božího požehnání a díky za lásku, kterou jste vždy projevíli...⁴⁵

Všechny Vás líbám a miluji

Gerta

Druhou návštěvu Československa uskutečnila Gerta v březnu 1992 při příležitosti 400. výročí narození J. A. Komenského. Ze zdravotních důvodů přijela na invalidním vozíku doprovázená vnučkou Michelle Solly, dcerou Jarmily D. Kallikové. Pod záštitou Pedagogického muzea J. A. Komenského se na své poslední pouti po Československu setkala s prezidentem Václavem Havlem. Ani tentokrát neopomněla navštívit

45 Dopis Bohuslavě a Bohumilu Kejřovým je součástí rodinného archivu Věry Huškové.

rodinu Štifterových. Svědčí o tom její věnování „v lásce a oddanosti“ v různých knížkách J. A. Komenského vlastněných členy rodiny.

A jak vnímali Gertu ve svých vzpomínkách Štifterovi? Několik slov o ní se zachovalo na magnetofonové nahrávce⁴⁶ pořízené právě za tímto účelem. Jiří Štifter tu vypráví, že Gerta:

... žila u nás, byla jako další sestra, která se lišila od mých vlastních sester jedině tím, že měla poněkud jiný pracovní režim než my všichni ostatní, byla totiž osvobozena od pracovních povinností, které my jsme museli normálně plnit. Jinak všechno s námi dělala, život probíhal společně, měli jsme se dobře, měli jsme se rádi...

Také nejmladší ze sourozenců, Ladislav Štifter, takto charakterizoval Gertu:

... byla to žena velmi statečná, velmi kultivovaná a velmi výřečná a velmi a velmi veselá. Dycinky, když jsme se setkali, tak jsme se dost a dost nasmáli, protože Gerta uměla povzbuzovat lidi k dobré náladě. A myslím, že to byla i hluboce věřící žena.

V roce 1993 natočila Česká televize Gertin dokumentární portrét.⁴⁷ V souvislosti s J. A. Komenským o svém osudu řekla, že také „celý můj život je cestování, putování světem, učení se znát lidi, znát i krajiny“⁴⁸. Na jiném místě dokumentu však říká: „Víte, mně se nezdají sny v žádném jazyku. Já mám všechny sny barevné, krásné květiny... Chodím do takového starého města, chodím těmi ulicemi a pak se bojím, abych se vrátila, odkud jsem přišla“⁴⁹. Gertin život tak až do konce zůstal

46 Magnetofonová nahrávka z roku 2010 je součástí rodinného archivu Marty Holkové.

47 Potomek J. A. Komenského, dokumentární portrét Gerty V. Kallikové-Figulusové, Česká televize, 1993.

48 Potomek J. A. Komenského, 5:59–6:10.

49 Potomek J. A. Komenského, 5:09–5:34.

rozkročen mezi dvě země, jak také ve filmovém dokumentu říká: „Moje vlast je Československo, moje domovina je Amerika, já tady bydím“.⁵⁰

Oproti svému dávnému předkovi měla tu výsadu, že se dočkala svobodného Československa jak v roce 1918, tak osvobození republiky z područí německé a pak i sovětské totality. Především však zůstala věrná až do konce života odkazu Komenského i víře v Boha, kterou v Čechách přijala.

Bohuslava a Gerta (zleva) během návštěvy manželů Kejřových v USA, 1985, rodinný archiv Věry Huškové.

Prameny a dostupnou literaturu jako podklady pro tento článek připravila Marta Holeková, vnučka Josefa Štiftera.

50 Potomek J. A. Komenského, 6:55–7:03.

Prameny

- Dopis Gerty Kallikové-Figulusové Bohuslavě Kejšové, 90. léta, rodinný archiv Věry Huškové.
- Dopis J. V. Figuluse Josefu Štifterovi z 23. 7. 1924, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze, Neknižní Komeniána, č. JAK 2/40.
- Dopis Renáty Tyršové Josefu Štifterovi z 11. 9. 1929, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze, Neknižní Komeniána, č. JAK 2/41.
- Kondolenční dopis Gerty Kallikové-Figulusové Františce Štifterové a jejím dětem k úmrtí Josefa Štiftera z 20. 8. 1960, rodinný archiv Marty Holekové.
- Matrika členů sboru Jednoty českobratrské na Praze 1, Soukenická ul. č. 15.
- Matrika členů sboru Jednoty českobratrské na Praze 2 – Vinohrady, zápis č. 919/314. Národní archiv, fond Policejního ředitelství Praha a evidence obyvatel.
- Policejní přihlášky Gerty Figulusové a Josefa Štiftera, fond Policejní komisařství Kladno 1917–1945 (1986).
- Státní okresní archiv Kladno, třídní katalogy 1929/30 a 1930/31, fond Veřejná odborná škola pro ženská povolání Kladno (1920–1950).
- Výroční zprávy fondu M5-40 - Ústav hraběte Pöttinga Olomouc – ústavní školství v letech 1925–1928, Státní okresní archiv Olomouc.

Použitá literatura

- HÝBL, František, 1991. Po stopách posledních potomků J. A. Komenského z rodu Figulusů. *Studia Comeniana et Historica*. Roč. 21, č. 43, s. 7–27. ISSN 0323-2220.
- HÝBL, František, 1997. Zemřela Gerta Kalliková-Figulusová. *Studia Comeniana et Historica*. Roč. 27, č. 57/58, s. 258–259. ISSN 0323-2220.
- HÝBL, František, 1993. Osmdesátiny G. V. L. Kallikové-Figulusové. *Studia Comeniana et Historica*. Roč. 23, č. 50, s. 109–110. ISSN 0323-2220.
- CHOCHOLOVÁ, Svatava, PÁNKOVÁ, Markéta & Martin STEINER, 2009. *Jan Amos Komenský. Odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1700-0.
- KEJŘ, Bohumil, 2016. GERTA Viktorie Ludmila Kalliková-Figulusová (11. 12. 1912 – 28. 8. 1997). *Evangelický týdeník*. Ročník 101, č. 20–21, s. 2–3. ISSN 0139-505X.
- PÁNKOVÁ, Markéta, 2020. Gerta Figulusová – „dcera českého národa“ z rodu Komenského: životní příběh pohledem komeniologie. *Historia Scholastica*. Roč. 6, č. 2, s. 79–91. ISSN 2336-680X.
- POLAVSKÝ, Arnošt, 1928. *J. V. Figulus a jeho africká dobrodružství. Vzpomínky a osudy posledního mužského potomka Jana Amose Komenského*. Praha: Nakladatelství Orbis.

Potomek J. A. Komenského, dokumentární portrét Gerty V. Kallikové-Figulusové,
Česká televize, 1993.

ŠRÁMKOVÁ, Jana, 2013. *Zázemí*, Praha: Fra. ISBN 978-80-87429-42-6.

VACULÍKOVÁ, Madla, 1994. *Drahý pane Kolář...*. Praha: Arkýř & Mladá fronta.

Vzpomínky Josefa Štiftera, strojopis, 50. léta 20. století, rodinný archiv Marty
Holekové.

Z dějin sboru Církve bratrské v Letovicích, strojopis, březen 1975.